

Maatschappelijke codes & straatcultuur

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid & FORUM (13 november 2013)

1. De oorsprong van het begrip ‘straatcultuur’

In Amerikaans onderzoek gebruiken criminologen eind vorige eeuw vaak begrippen als ‘street culture’ of ‘code of the street’ om de omgangscultuur te duiden in kwetsbare ‘zwarte’ wijken en in criminele ‘street gangs’. In Nederlands onderzoek is het begrip *straatcultuur* voor het eerst in 2007 gebruikt om de groeps cultuur te beschrijven van ‘Marokkaanse’ straatjongens die opvallend overlastgevend en crimineel groepsgegedrag vertonen in Amsterdam. Oorspronkelijk verwijst straatcultuur naar “*alle gedeelde ervaringen, kennis, betekenissen en symbolen die relevant zijn in het dagelijkse doen en laten van straatjongens die samen hun vrije tijd doorbrengen in de openbare ruimte van hun (achterstands)buurt*” (De Jong, 2007: 149). Inmiddels wordt straatcultuur niet alleen maar toegepast in onderzoek naar (ongewenst) gedrag van jongeren op *straat*, maar ook op *scholen* (El Haddoui, 2008) en op *sociale media* (Roks, 2012; Van den Broek, 2013).

2. Maatschappelijke codes versus straatcodes

Om duidelijk te maken wat straatcultuur is, wordt deze cultuur opgedeeld in zeven *straatwaarden* (met bijbehorende ‘normen’ of gedragsverwachtingen): (1) altijd voor jezelf opkomen, desnoods met geweld, (2) altijd voor je groepsgenoten opkomen in geval van een extern conflict, mogelijk ook met geweld, (3) hard zijn, zowel fysiek als mentaal, (4) uitdagingen aangaan met riskant gedrag, (5) opletten dat jezelf geen slachtoffer wordt – ook van eigen groepsgenoten – en tegelijkertijd kansen grijpen om jezelf te verrijken, al dan niet ten koste van anderen, (6) succes uitstralen met uiterlijk vertoon, materieel bezit en vrouwen, en tenslotte (7) gevat zijn, straattaal spreken en met humor of bijzondere vaardigheden indruk maken.

Het opmerkelijke aan deze ‘straatcodes’ is dat zij op abstract niveau niet erg verschillen van onze *maatschappelijke codes*. Net als straatjongens stimuleren wij onze burgers in de samenleving om zich doorgaans mondig en assertief op te stellen, loyaliteit te tonen, tegen een stootje te kunnen, in het diepe te durven springen en zich de kaas niet van het brood te laten eten. En ook zorgen materieel succes of het laten zien van unieke talenten veel binnen diverse maatschappelijke kringen voor een hogere sociale status. Het inhoudelijke verschil tussen de afwijkende straatcodes en de conventionele maatschappelijke codes, zit in twee strafbare gedragingen die de straatcultuur ook tot een problematische cultuur maken: *geweld* en *vermogenscriminaliteit*.

Binnen de ‘burgercultuur’ ligt het *geweldsmonopolie* bij de staat (leger en politie) en wordt iemands *bezit* beschermd tegen eventuele kapers op de kust. In de straatcultuur is veiligheid iets wat je zelf moet organiseren (met je familie of vrienden). En bezit is iets wat je zelf (koste wat kost) moet vergaren en beschermen. Op straat heerst de opvatting dat de overheid niet in staat is om de veiligheid van jou en je dierbaren te garanderen (of die verantwoordelijkheid niet serieus neemt bij kwetsbare groeperingen). Ook heerst bij sommigen de opvatting dat de moeilijke omstandigheden van een achterstandssituatie een excuus vormen om de eindjes aan elkaar te knopen met strafbaar gedrag, zeker wanneer hooggeplaatste mensen in de samenleving zelf ook (onbestraft) het slechte voorbeeld geven.

De spanning tussen een opvoeding in de democratisch burgerschap in Nederland en het opgroeien binnen de waarden en normen van een straatcultuur, kan leiden tot conflicten in de publieke ruimte, op scholen en in andere delen van onze samenleving. In projecten als de *Vreedzame School* en de *Vreedzame Wijk* is onderzocht hoe een aantal van deze problemen – praktisch en realistisch – kunnen worden teruggedrongen (De Winter, 2013).

3. Boeken, cursussen, workshops en de essentie van straatcultuur

Naast wetenschappelijk onderzoek is het begrip 'straatcultuur' ook in de praktijk verder doorontwikkeld. Inmiddels zijn diverse *boeken* verschenen over 'straatcultuur' met tips voor burgers, docenten of jongerenwerkers (Kaldenbach, 2007; Van Strijen, 2010). Ook worden verschillende *cursussen* of *workshops* aangeboden over 'straatcultuur' met handvatten voor diverse professionals die met problematische jeugd in aanraking kunnen komen, zoals politieagenten, brandweerlieden en ambulancepersoneel (Smelt et al. 2012). In al deze praktische toepassingen van het begrip 'straatcultuur' is de betekenis verschoven en opgerekt. Hierdoor is een aantal misvattingen over straatcultuur ontstaan (De Jong, 2010): het zou volgens experts vooral gaan om een soort 'nieuwe', 'allochtone' jeugdcultuur die is komen overwaaien uit de Verenigde Staten via 'muziek, films en computergames'.

Dergelijke misvattingen leiden af van de *essentie van straatcultuur*, zoals die ook altijd van kracht is geweest onze oudere volkswijken onder het hoofdzakelijk blanke 'tuig van toen' (De Jong & Leistra, 2014). De huidige straatcultuur is het antwoord van de hedendaagse straatjeugd op de vraag wat zij binnen hun kwetsbare gemeenschap nu zien als goed, wenselijk en toelaatbaar gedrag op straat om te (over)leven in een omgeving waarin zij een gebrek aan erkenning, veiligheid en kansen ervaren (vaak verder bemoeilijkt doordat zij soms ook zijn aangemerkt als 'allochtoon' binnen een overkoepelende 'autochtone' samenleving).

Een mogelijke bijdrage van alle boeken, cursussen en workshops wordt zeker niet uitgesloten. Gezien de essentie van straatcultuur en de spanningen die daardoor zullen blijven ontstaan in relatie tot wenselijke waarden en normen in de Nederlandse maatschappij, wordt echter een groter en duurzamer effect verwacht van de inzet van *onbevoegd gezag* (Sieckelinck, Van Buuren & El Madkouri, 2013) en het opsporen van *positieve rolmodellen* in de eigen gemeenschap (De Jong, 2013). Een essentieel punt daarbij is de noodzakelijke verbinding tussen het charismatische gezag van een positief rolmodel voor straatjongens en het formele gezag vanuit de overheid.

Jan Dirk de Jong (28 oktober 2013, Amsterdam)

Bronnen

Broek, J.B.A. van den (2013) *Van de straathoek naar Facebook. Een onderzoek naar het gebruik van social media door jongeren binnen de straatcultuur*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam, afdeling Criminologie (masterscriptie)

Hadioui, I. el (2008) *Hoe de straat de school binnendringt. Overlastgevend gedrag van Marokaans-Nederlandse jongeren en de invloed ervan op school*. Amsterdam: Gennep

Jong, J.D.A. de (2007) *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant

Jong, J.D.A. de (2010) 'We houden het lekker 'straat'.' In: Deelman, P. (ed.) *Over straatcultuur en groepsdynamiek*. Dordrecht: Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie, p. 13-28

Jong, J.D.A. de (2013) *Rolmodellen en het risico op recidive. Een mentor als positief rolmodel ter vermindering van criminaliteit van jonge Amsterdamse veelplegers*. Amsterdam: Rebond/Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid

Jong, J.D.A. de & G. Leistra (2014) *Tuig van toen. Amsterdamse straatbendes 1960-1980*. Meppel: Just Publishers

Kaldenbach, Hans (2007) *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*. Amsterdam: Prometheus

Roks, R.A. (2012) '@Malinowski heb je ping?' In: *Kwalon* 17 (3): p. 34-42

Sieckelinck, S., S. van Buuren & H. El Madkouri (red.) (2013) *Onbevoegd gezag. Hoe burgers zelf de gezagscrisis aanpakken*. Utrecht/Den Haag: FORUM/Boom Lemma

Smelt, P., R. Habchi, D. Dekker & W. van der Wal (2012) *Straatcultuur. Effectieve aanpak van jeugdgroepen*. Amsterdam: SWP

Strijen, Frank van (2010) *Van de straat. De straatcultuur van jongeren ontrafeld*. Amsterdam: SWP

Winter, M. de (2013) *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP